

Derleme Makalesi/Review Article

**ROMAN TOPLULUKLARININ SOSYAL SORUNLARI: DERGİPARK
ÜZERİNDEN KAPSAM DERLEMESİ**

*SOCIAL PROBLEMS OF ROMANI COMMUNITIES: A SCOPING REVIEW ON
DERGIPARK*

DİLARA USTABAŞI GÜNDÜZ*, **FATMA GÖZDE YILDIZ****, **AYÇA ARIK*****

*Geliş Tarihi: 16 Mayıs 2024
(Received)*

*Kabul Tarihi: 27 Haziran 2024
(Accepted)*

ÖZ: Roman toplulukları yıllar boyunca türlü sosyal, ekonomik, kültürel zorluklarla karşı karşıya kalmışlardır. Roman topluluklarının yaşadığı bu sorunların iyi anlaşılacak etkili çözümler üretilebilmesi bu sorunları odağına alan araştırmalara daha geniş bir perspektiften bakabilmeyi gerektirmektedir. Kapsam derlemesi olarak tasarlanan bu çalışmada Türkiye’de yaşayan Roman topluluklarını konu alan araştırma türündeki yayınlar bütüncül şekilde sosyal hizmet perspektifiyle ele alınmıştır. Dergipark’ta başlığında Roman geçen makaleler PRISMA protokolü izlenerek dahil etme ve dışlama kriterleriyle ayıklanmıştır. Roman topluluklarını konu edinen yayınların özet, bulgular, sonuç ve öneriler başlıkları nitelikli okunarak, Romanların yaşadıkları sosyal sorunlar ve ihtiyaç duydukları hizmetler betimsel analizle belirlenmeye çalışılmıştır. Bu çalışma, mevcut saha araştırmalarından elde edilen bulguları sentezleyerek, Roman topluluklarının sorun ve ihtiyaçlarını bütünüyle sunma niteliği taşımakta ve bu yönüyle sosyal politika alanına katkı sağlamaktadır. Çalışmanın sonuç kısmında derlenen bulgulardan hareketle refah karması kurumlarının Roman toplulukların refahını artırmaya dönük geliştirebileceği çeşitli stratejiler sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Roman toplulukları, sosyal sorun, kapsam derlemesi

ABSTRACT: Romani communities have faced various social, economic, and cultural challenges over the years. A better understanding of the problems faced by Romani communities and the development of effective solutions requires a broader perspective on the research focusing on these problems. In this study, which is designed as a scoping review, research publications on Romani communities living in Turkey are analyzed holistically from a social work perspective. In Dergipark, articles with Romani in the title were extracted by

* Doç. Dr., KTO Karatay Üniversitesi, dilara.ustabasi@karatay.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8184-8446

** Sosyal Hizmet Bölümü lisans öğrencisi, KTO Karatay Üniversitesi, g.yildiz731@gmail.com, ORCID: 0009-0002-8572-1837.

*** Sosyal Hizmet Bölümü lisans öğrencisi, KTO Karatay Üniversitesi, aycaarik7@gmail.com, ORCID: 0009-0008-8608-9961.

following the PRISMA protocol with inclusion and exclusion criteria. The abstracts, findings, conclusions, and recommendations of the publications on Romani communities were examined through qualified reading, and the social problems experienced by Romani and the services they need were tried to be identified through descriptive analysis. By synthesizing the findings of existing field research, this study synthesizes the problems and needs of Romani communities and provides a road map for social policy. The concluding section of the study draws on the findings to suggest a range of strategies that welfare mix institutions can develop to improve the well-being of Romani communities.

Key Words: Romani communities, social problem, scoping review

GİRİŞ

Avrupa'da ve Türkiye'de yoksulluk ve ayrımcılıktan en çok etkilenen ve marjinalize edilen gruplardan olan Romanların (Yıldırım vd., 2015) sosyal, ekonomik ve kültürel yaşamlarını etkileyen sorunlar, genellikle yapısal ve karmaşık kökenlere dayanmaktadır. Eğitime erişim, istihdama katılım, sağlık ve diğer temel refah hizmetlerine erişim gibi temel insan haklarından mahrumiyet, geçmişten gelen toplumsal ayrımcılık ve dışlanma ile derin bir şekilde ilişkilidir. Bu durum, Roman topluluklarının sosyal ve ekonomik refahlarını olumsuz etkileyerek, toplumsal yaşama katılımlarını sınırlamakta, uyumlu yaşama ve toplumun geri kalanıyla bütünleşme süreçlerini olumsuz etkilemektedir. Toplumla bütünleşemeyen, sosyal haklarından mahrum bırakılan birey ve grupların deneyimledikleri bu dışlanma sorunu beraberinde getirdiği risklerle toplumsal barışı tehdit etmektedir.

Roman topluluklarının yaşadıkları süregelen sorunlar karşısında bir dizi politika girişiminde bulunulmuştur. Türkiye'de 2016'da başlatılan Roman açılımı ve sonrasında hazırlanan strateji belgeleri ve eylem planları ile bu sorunlar çözüm niyetiyle odağa alınmaya başlanmıştır. Sonraki süreçte Romanların yaşam koşullarının iyileştirilmesine katkıda bulunmak üzere "Romanların Yoğun Olarak Yaşadığı Yerlerde Sosyal İçermenin Desteklenmesi Projesi (SİROMA)" hayata geçirilmiştir. Proje kapsamında istihdama katılımı arttırmaya dönük eğitimler, etkinlikler ve sağlık okuryazarlıklarının artırılmasına dönük çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte yayınlanan strateji belgesinin uygulanma sürecini takip etmek amacıyla 2020'de "Roman Strateji Belgesi için Etkili Bir İzleme, Değerlendirme ve Koordinasyon Mekanizması Kurulması Projesi (ROMSİD)" hayata geçirilmiştir (Alpar, 2023). Böylelikle stratejide sorumluluğu olan ve iş birliğinde bulunması gereken kurum ve kuruluşların kapasitelerinin geliştirilmesi için takip mekanizması kurulmuştur. Bu mekanizma Romanların sosyal haklarını kullanabilmelerine yönelik kamu hizmetlerinin sunumunda iyileştirmelerin gerçekleştirilmesini amaçlamaktadır. 2021'de Roman kültürünü

korumaya dönük Cumhurbaşkanlığı Genelgesiyle 8 Nisan tarihinin Roman Günü olarak kutlanması kararı alınmış ve son olarak Roman vatandaşlara yönelik strateji belgesi ve 2023-2025 dönemi için I. Eylem Planı yayınlanmıştır. Planda Romanlar için eğitim, istihdam, sağlık, barınma, sosyal yardım ve sosyal hizmetler ile genel politika alanlarına ilişkin stratejiler yer almaktadır (www.aile.gov.tr). Bu politika girişimleri ve uygulamalar, Roman toplulukların yaşadığı sorunlara dair farkındalığı artırmak ve çözüm odaklı girişimler açısından önemlidir. Bununla birlikte tüm bu çalışmalara rağmen, kökleşmiş dezavantaj, ayrımcılık, önyargı ve dışlanma, haklarını bilmeme, eşit vatandaşlık düzeyinde yaşam sürememe gibi birçok sorun (Açıklan ve Sever, 2023; Çay ve Topkaya, 2023; Taylan ve Barış, 2023) bu insanların hayatlarında belirleyici özellikler olarak kalmaya devam etmektedir. Bu bağlamda, Roman topluluklarının ihtiyaçlarına yönelik daha kapsamlı bir çerçeveden bakılabilmesi, sosyal, ekonomik ve kültürel haklarını güvence altına alan sürdürülebilir, içermeci politika ve uygulamaların hayata geçirilmesi gerekmektedir.

Roman toplulukların toplumun geri kalanıyla bir arada barış ve uyum içerisinde yaşamalarını destekleyen ve eşit vatandaşlık düzeyinde sosyal haklarından yararlanabilmelerini sağlayacak daha adil ve müreffeh bir toplumsal zeminin hazırlanması için kapsam derlemeleri önem taşımaktadır. Bugüne kadar Romanları konu edinen saha araştırmalarından hareketle sosyal politikaların planlanmasına ön ayak olabilecek kilit bulguların derlenmesi önemlidir. Bu motivasyonla gerçekleştirilen bu kapsam derlemesinde Türkiye’de Romanları konu edinen saha araştırmalarından üretilen makale ve bildirimler betimsel analizle ele alınarak sorun ve ihtiyaçlara yönelik geniş bir çerçeve sunulmaktadır. Bu çalışma Sürdürülebilir Kalkınma 2030 Hedeflerinden yoksulluğa son, sağlıklı bireyler, nitelikli eğitim, toplumsal cinsiyet eşitliği, temiz su ve sıhhi koşullar, insana yakışır iş ve ekonomik büyüme, eşitsizliklerin azaltılması, sürdürülebilir şehir ve yaşam, barış ve adalet (www.unesco.org.tr) gibi hedefler için de stratejilerin belirlenmesine olanak sağlama potansiyeli taşımaktadır.

YÖNTEM

Kapsam derlemeleri bir araştırma sorusu veya konusu etrafında mevcut bilgileri bir araya getirerek, düzenlemeyi ve sentezlemeyi içeren bir süreçtir. Bu yöntem büyük bir alandaki literatürü gözden geçirerek mevcut bilgiyi belirleme, boşlukları tanımlamada tercih edilmektedir (Grant ve Booth, 2009). Kapsam derlemesi olarak tasarlanan bu çalışma için Dergipark veri tabanında 23 Şubat 2024 tarihine kadar yayınlanan Roman çalışmaları bilgisayar ortamına indirilerek bir klasörde arşivlenmiştir.

Tablo 1’de bu çalışmaların yöntem ve kapsamlarına ilişkin bilgilerin yer aldığı bir envanter sunulmaktadır. Bu envanter çalışması araştırmacılara bundan sonra gerçekleştirilmesi planlanan araştırmalar için düzenli bir yapı ile mevcut çalışmalarını sistematik bir şekilde göstermektedir. Araştırmacılar bu liste üzerinden bugüne kadar gerçekleştirilen çalışmaların yöntemlerini ve kapsamlarını karşılaştırma imkanı sunarken, benzer ve farklı araştırmaların varlığına dair bilgi edinmeyi de sağlamaktadır. Bunun yanı sıra, sahada araştırılması gereken literatürdeki eksiklikleri belirlemenin yanında araştırmacılar için literatürü daha hızlı bir şekilde gözden geçirme ve yeni araştırma alanlarını belirleme olanağı tanımaktadır.

Tablo 1. Dergipark'ta taranan Roman çalışmalarının kısa envanteri

	Yazar(lar)	Yöntem	Kapsam
1	Mercan-UzunveBütün (2015) ²	Nitel	Çocuklarının okula devamsızlığının nedenleri ve çocuklara etkilerinin değerlendirilmesi
2	ÇelikveYüce-Tar (2016)	Nitel	Samsun'da Roman kadınların günlük ücretle çalışarak istihdama dahil olma süreçleri
3	Dişli (2016) ³	Derleme	Roman ve çingene ayrımının incelenmesi
4	Aşkın (2017)	Nitel	Küreselleşme sürecinde Romanların sosyoekonomik, eğitim, istihdam durumları arasındaki ilişki
5	Çetin (2017) ⁴	İnceleme	Roman Vatandaşlara Yönelik Eylem Planı ve Strateji Belgesinin değerlendirilmesi
6	Erdoğan vd. (2018)	Nicel	Sağlık durumlarının yaşam kalitelerine etkisinin sosyodemografik özellikleriyle incelenmesi
7	Parsova (2018) ²	Derleme	Romanların etnik kimliğinin inşacı ve araçsal teorik zeminde tartışılması
8	OkutanveTurgut (2018) ²	Derleme	Çocukların büyüdüğü etnik kültür içerisinde yoksulluğun nedenleri ve sonuçları

² Bildiri

³ Derleme

⁴ İnceleme

9	Kumcağız vd. (2018)	Nitel	Çocukların okula devamsızlık nedenlerine ilişkin öğrenci, öğretmen ve veli görüşlerinin incelenmesi
10	Girgin (2018) ⁵	Derleme	Kültür, kimlik
11	Güzel-KorverveKeskin (2019) ⁶	Netnografi	Roman etnik kimliğinin sosyo-dijital inşa sürecinde incelenmesi
12	Yılmaz-SertveTurhan (2019)	Nitel	Romanlara karşı nefret söyleminin Romanlar tarafından algılanış biçiminin incelenmesi
13	HüseyinoğluveAlioğlu-Çakmak (2019) ²	Derleme	Yunanistan özelinde Roman hakları
14	CeritvePorsuk (2020)	Nicel	Roman çocuklarının okullaşma sorununun, Kırklareli ili özelinde araştırılması
15	Kamil (2020) ²	Derleme	Bulgaristan'daki Roman azınlığa yönelik baskıcı uygulamalar
16	GülerveParlıyan (2020)	Nicel	Edirne Romanlarının dışlanmadan dolayı suça yönelmeleri ve tavır tutumlarının tartışılması
17	Akgül (2021a)	Nitel	İzmir'de yaşayan Roman kadınların gözünden Roman erkek kimliğinin incelenmesi
18	Erhalim-GümüşveÇelik (2021)	Nitel	Roman kadınların etnik, dini ve toplumsal cinsiyet kategorilerinde incelenmesi
19	Bozdoğan-Yeşilotveİnel-Manav (2021)	Nicel	Roman olan ve Roman olmayan yaşlıların uyku kalitesi

⁵ Kitap tanıtımı

⁶ Netnografi

20	Can (2020) ²	Derleme	Bulgaristan'daki Romanların karşılaştıkları genel sorunlar
21	Akın (2020) ⁷	Doküman analizi	Avrupa'da Roman hareketinin değerlendirilmesi
22	KöçkünveKarayaman (2020) ⁶	Doküman analizi	Roman toplulukların Tasfiye Talepnamelerinin incelenmesi
23	Uştuk (2020)	Nitel	Roman-Gaco (Roman olmayanlar) arasındaki ilişkinin incelenmesi
24	Çağlayan (2021) ²	Derleme	Roman öğrencilerin eğitimleri
25	KoçakveAlkaya (2021)	Nicel	Roman bireylerde ağız- diş sağlığı
26	Fazla vd. (2021)	Nitel	Roman kadınların iş yaşamında ötekileştirilmeleri
27	Ulubilgin-Çuhadar (2021) ³	İnceleme	Bursa Büyükşehir Belediyesinde görevli Romanların kimliğe dayalı meşruiyet kazanımları
28	YaşarveŞaşman-Kaylı (2021)	Nitel	Roman kültürüne özgü özelliklerinin meydana getirdiği sorunlar ve evlilik olgusunun incelenmesi
29	Akgül (2021b)	Nitel	Çanakkale halkının, Roman algısının evlilik, komşuluk ve istihdam ilişkileri özelinde ele alınması
30	ÇahaveAltınkoz (2021)	Karma	Romanların evlilik ilişkileri, aile yaşamları ve kadın erkek bağlamında ikili ilişkilerin incelenmesi
31	Büyüктаşkapu-Soydan vd. (2021)	Nicel	Roman ve Roman olmayan annelerin ebeveynlik stillerinin incelenmesi
32	Kızılkaya (2021)	Nitel	Roman kadınların kadın olmaya ilişkin algılarının incelenmesi

⁷ Doküman analizi

33	Güç-ÇınarveKara (2021)	Nitel	Roman kadınlarının sosyal yardım modeline ilişkin görüşlerinin incelenmesi
34	KenarveSadıkay (2022) ²	Derleme	Kosova Cumhuriyetinin Roman azınlıklara yönelik izlediği politikalar
35	AycilveÇubukçu (2022) ⁸	Göstergebilim	Roman kültüründeki çalgı geleneği
36	Erhalim-GümüşveÇelik (2022)	Nitel	Roman kadınların sağlık hizmetlerine erişiminde yaşadıkları sorunlar
37	Kömürcü (2022)	Nitel	Roman müzisyenlerin sosyal içerme yaşamaları
38	Dirimeşe (2022)	Nitel	AB'nin dezavantajlı gruplara yönelik politikalarının Romanlar özelinde karşılaştırılması
39	SarıtaşveÇoban (2022)	Nitel	Balıkesir'de yaşayan Roman çocukların okula devamsızlıklarındaki faktörler
40	Yörür (2022)	Nitel	İzmir Kuruçay'daki Roman halkın ekonomik, mekânsal ve kültürel sorunları
41	KaymakveTekin-Yılmaz (2022) ²	Derleme	Toplumsal cinsiyet bakış açısıyla Roman kadınların sorunları
42	Mercan-Uzun vd. (2023)	Nitel	Roman çocukların uzaktan eğitim sürecinde yaşadıkları sorunlar
43	Karataş (2023) ⁹	Sistemik derleme	Roman çocukların eğitimi

⁸ Göstergebilimsel analiz

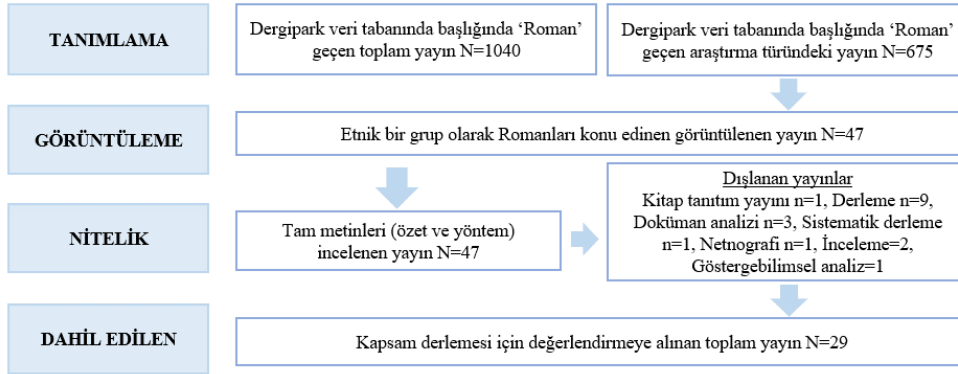
⁹ Sistemik derleme

44	AydınveAydın-Avcı (2023)	Nitel	Serviskanseri tanısı almış kadınların sağlık hizmetlerine erişim sorunları
45	ŞanlıveFurtana (2023)	Nitel	Roman kadınların toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin görüşleri
46	Özmen vd. (2023)	Nitel	Romanların bağımlılık yapıcı maddeleri kullanma yaygınlığı ve nedenlerinin incelenmesi
47	Şahin (2023) ⁶	Doküman analizi	Lisansüstü tezlerde Roman çocukların eğitimi

Değerlendirme sürecine almak üzere ön incelemeden geçirilen yayınlar dışlama kriterleri doğrultusunda ayıklanmıştır. Bu ayıklama sürecinde PRISMA protokolüne uygun hareket edilmiştir. Şekil 1’de PRISMA bildirim sürecinin detayları ayrıntılarıyla verilmektedir. Buna göre Dergipark veri tabanında başlığında Roman geçen toplam görüntülenen yayın 1040 olup ilk adımda bu yayınlardan araştırma türünde olanlar ayıklanmıştır.

Araştırma türündeki yayınların başlık ve özetleri ön incelemeye tabi tutulmuş ve edebiyattaki roman türünü, Romanya’yı ve Roma’yı konu alan çalışmalar hariç tutularak etnik bir grup olan Romanları konu edinen çalışmalar (47) elde edilmiştir. Özet ve yöntemleri okunan makalelerden kitap tanıtım yayını, derleme, sistematik derleme, doküman analizi, netnografi, göstergebilimsel analiz, inceleme türündeki yayınlar hariç tutulmuştur. Son durumda 29 makale kapsam derlemesi için betimsel analize tabi tutulmuştur. Kapsam derlemesi Türkiye’de gerçekleştirilen araştırma türündeki Türkçe ve İngilizce yayınlanan makale ve bildirimlerle sınırlandırılmış olup, dahil edilen yayınlar üzerinde herhangi bir eleştirel değerlendirme yapılmamıştır.

Şekil 1. PRISMA bildirimi

Roman topluluklarının yaşadıkları sorunlara ve ihtiyaç duydukları hizmetlere dair temel bilgi sağlamak ve daha kapsamlı araştırmaların temelini oluşturmak amacıyla bu derlemede betimsel analiz süreci benimsenmiştir.

Kapsam derlemesi için gerçekleştirilen betimsel analizde (1) Roman topluluklarını konu edinen araştırmalarda geçen sosyal sorunlar nelerdir? ve (2) Roman topluluklarını konu edinen araştırmalarda hangi hizmetlere ihtiyaç duyulduğuna yer verilmiştir? sorularının yanıtları aranarak bulgular kısmında ilgili temalar altında ele alınmıştır.

BULGULAR

Roman topluluklarını konu alan 29 saha araştırmasından üretilen yayının özet, bulgular, sonuç ve öneriler başlıkları sosyal hizmet perspektifinden nitelikli okumayla ele alınmış ve betimsel analize tabi tutulmuştur. Tablo 2’de taranan her bir makalenin özet, bulgular, sonuç ve öneriler başlıklarında geçen sosyal sorunlar kategorik hale getirilerek verilmeye çalışılmıştır. Bu haliyle Tablo 2, araştırmacılara farklı araştırmacıların gerçekleştirdiği saha araştırmalarında Roman topluluklarının karşılaştığı benzer sorun alanları ve bu sorunlara yönelik potansiyel çözüm önerilerini daha açık bir şekilde görebilme olanağı sağlamaktadır.

Tablo 2’ye göre Romanları konu edinen 29 saha araştırmasından 21’i yoksulluk, istihdama katılamama, çalışma koşullarına bağlı sorunları; 19’u sosyal dışlanma, ayrımcılık, kimliğe dayalı sorunları; 18’si eğitimden kopma, eğitime erişememe, nitelikli eğitime sahip olmama, mesleki eğitim ihtiyacını; 14’ü aileden kaynaklı sorunlar, ebeveynlik becerilerinden yoksunluğu; 14’ü sağlık, barınma, altyapı sorunları ve sosyal donatı eksikliği; 13’ü Roman kadınlarının toplumsal cinsiyet adaletsizliğini, erken yaşta evliliği; sekizi suç, asayiş sorunları, madde kullanımı; yedisi rol model eksikliği ve olumsuz rol model sorununu; altısı çocuk işçiliği; beşi yaşayış tarzından kaynaklanan sorunları ve üçünde de başlık parası uygulaması sorunu yer almaktadır.

Romanların yaşadıkları sorunlara ve ihtiyaç duydukları hizmetlere dair öne çıkan ana temalar yoksulluk, sosyal dışlanma, eğitim, aile kaynaklı sorunlar ve hizmetlere erişim olarak belirlenmiş olup; suç ve asayiş sorunları, rol model eksikliği, çocuk işçiliği, yaşayış tarzı ve başlık parasıyla ilgili sorunlar ana temalar altında bağlantılı oldukları sorun alanlarıyla ilişkili olarak ele alınmıştır.

Tablo 2. Taranan makalelerde geçen sosyal sorunlar

	<i>Çalışma</i>	-1-	-2-	-3-	-4-	-5-	-6-	-7-	-8-	-9-	-10-	-11-
1	Mercan-UzunveBütün (2015)	X	X	X	X	X			X		X	
2	ÇelikveYüce-Tar (2016)	X	X	X	X		X		X	X		
3	Aşkın (2017)	X	X	X	X		X	X				
4	Erdoğan vd. (2018)	X										
5	Kumcağız vd. (2018)	X	X	X	X	X	X	X	X	X		
6	Yılmaz-SertveTurhan (2019)	X	X				X					
7	CeritvePorsuk (2020)			X	X				X			
8	GülerveParlıyan (2020)	X	X	X		X		X	X			
9	Akgül (2021a)		X	X	X		X				X	
10	Akgül (2021b)	X	X								X	X
11	Bozdoğan-Yeşilotveİnel-Manav (2021)	X										
12	Büyüктаşkapu-Soydan vd. (2021)				X			X				
13	ÇahaveAltınkoz (2021)		X	X	X	X	X					X
14	Erhalim-GümüşveÇelik (2021)		X	X	X		X					X

15	Fazla vd. (2021)	X	X									
16	Güç-ÇınarveKara (2021)	X	X	X	X			X		X		
17	Kızılkaya (2021)	X		X			X					
18	KoçakveAlkaya (2021)					X						
19	Uştuk (2021)	X	X			X		X				
20	YaşarveŞaşman-Kaylı (2021)	X	X		X	X	X			X		
21	Dirimeşe (2022)	X	X	X		X	X					
22	Erhalim-GümüşveÇelik (2022)	X		X		X						
23	Kömürcü (2022)	X	X	X		X	X	X	X		X	
24	SarıtaşveÇoban (2022)	X	X	X	X		X			X	X	
25	Yörür (2022)	X	X	X		X						
26	AydınveAydın-Avcı (2023)					X						
27	Mercan-Uzun vd. (2023)	X		X		X			X	X		
28	Özmen vd. (2023)		X		X			X				
29	ŞanlıveFurtana (2023)	X		X	X	X	X					
		21	19	18	14	14	13	8	7	6	5	3

1: Yoksulluk, istihdam, çalışma koşulları, **2:** Sosyal dışlanma, ayrımcılık, kimliğe dayalı sorunlar, **3:** Eğitime bağlı sorunlar, **4:** Aile sorunları, ebeveynlik becerilerinden yoksunluk, **5:** Sağlık, barınma, altyapı, sosyal donatı **6:** Toplumsal cinsiyete bağlı sorunlar, **7:** Suç ve asayiş sorunları, madde kullanma, **8:** rol model eksikliği, olumsuz rol model **9:** Çocuk işçiliği, **10:** yaşayış tarzı, **11:** başlık parası

YOKSULLUK ÇIKMAZINDA İSTİHDAM BAĞLANTILI SORUNLAR VE İHTİYAÇLAR

Romanların yaşadıkları ekonomik zorluklar zincirleme etkiyle neden olduğu iç içe geçmiş bir sorunlar kümesini karşımıza çıkarmaktadır. Sorunların girift yapısından dolayı değerlendirmeye alınan yayınların birden fazla sorun alanı teması altında değinilmesi gerekmektedir. Ekonomik temelli sorunlar bu girift yapının merkezinde yer almakta ve eğitimsizlik, ayrımcılık, istihdam alanından dışlanma, düşük ücret, teknolojik ilerlemelerle ilişkili olarak ele alınmaktadır. Araştırmalar yoksulluğu ve istihdama bağlı sorunları nedenleri ve sonuçlarıyla ele almakta ve çözüm önerilerini bunlar üzerinden şekillendirmektedir.

Romanların eğitim seviyelerinin düşük olması onların nitelik gerektiren sahalarda yer almaları önünde bir engel iken (Dirimeşe, 2022; Şanlı ve Furtana, 2023) ailelerin çocuklarının eğitimi konusundaki duyarsızlıkları dikkat çeken bir çelişkidir. Bununla birlikte ekonomik yoksunlukla birleşen düşünceler Roman çocuklarının eğitimden kopuşunu kaçınılmaz hale getirmektedir. Bazı araştırmalarda yoksulluk nedeniyle eğitim materyallerine ulaşamayan öğrencilerin devamsızlık yaptıkları (Kumcağız vd., 2018; Güler ve Parlıyan, 2020) çözülemeyen maddi imkansızlıkların eğitimden kopmaya neden olduğu vurgulanmaktadır (Mercan-Uzun ve Bütün 2015; Akgül, 2021b; Sarıtaş ve Çoban, 2022). Eğitimden kopmanın yoksulluk üzerinden temellendirildiği araştırmalarda çocukların erken yaşta çalışma hayatına sürüklenmesiyle (Çelik ve Yüce-Tar, 2016; Kumcağız vd., 2018; Güç-Çınar ve Kara, 2021) yoksulluk döngüsünün süregelen hale geldiği anlaşılmaktadır. Araştırmalarda eğitim ve istihdam bağlantısının yadsınamaz olduğu ve uzun vadeli bir çözüm olsa da bu sürecin sağlıklı ilerleyebilmesinde ailelerin eğitimin önemine dair farkındalıklarının sağlanması gerektiği vurgulanmıştır.

İstihdam ve pek çok alanda meydana gelen teknolojik ilerlemeler Romanların yer aldığı geleneksel iş kollarına duyulan ihtiyacı giderek azaltmaktadır. Bu durum onların müzisyenlik, kunduracılık, hurdacılık, geri dönüşüm gibi sınırlı iş kollarında yoğunlaşmalarına ve çoğu zaman ağır fiziksel beden gücü gerektiren işlerde (Kömürcü, 2022; Aşkın, 2017) çalışmalarına sebebiyet vermektedir. Roman topluluklarının yaşamış olduğu ayrımcılık sorunu onların farklı iş kollarında yer almasını sınırlandırırken, sigorta vaadiyle işe alınan Romanların kayıt dışı çalıştırılmaları (Kömürcü, 2022) da bir başka önemli sorundur. Romanların enformel sektörde kayıt dışı ve sigortasız çalışmaları (Çelik ve Yüce-Tar 2016; Yaşar ve Şaşman-Kaylı, 2021) onları güvenceden yoksun bir çalışma yaşamına maruz bırakmaktadır. Öte yandan Güler ve Parlıyan (2020) ailelerin sosyal yardımlara bağımlılık geliştirmesi yerine kalıcı olarak istihdam sorunlarını gidermenin önemli olduğunu vurgulamaktadırlar. Fazla vd. (2021) Romanların istihdamını desteklemek

için mesleki eğitimle birlikte, çocukları olan kadınların istihdama dahil edilmesine yönelik mahallelere kreşlerin kurulmasını, ötekileştirilmelerini önleyebilmek ve hak savunuculuklarını gerçekleştirebilmek adına çalışacak ve Romanların temsiliyetini de sağlayabilecek sivil toplum kuruluşlarının arttırılmasını önermektedir.

Roman topluluklarının ekonomik güçlüklerini ele alan araştırmalarda istihdama katılımdaki sorunlar yaşamış oldukları ayrımcılık ve sosyal dışlanma ile ilişkilendirilmektedir (Çelik ve Yüce-Tar, 2016; Yılmaz-Sert ve Turhan, 2019; Uştuk, 2021; Fazla vd., 2021; Kömürcü, 2022). Bu durum özellikle Roman kadınlarının daha derinden yaşadığı bir sorun olarak görülmektedir. Roman kadınlarının damgalanma (Kızılkaya, 2021) nedeniyle istihdam alanından dışlandıkları, aktif çalışan Roman kadınların ise çalışma yaşamında karşılaştıkları sorunlar ayrımcılık, sürekli aynı pozisyonda çalışma, ağır işlerin verilmesi, diğer çalışanlarla aralarındaki ücret eşitsizliği, kimlikleri sebebiyle iş verenle eşit düzeyde iletişim kuramama ve Roman olmayan bireylerle aynı şartlarda haklarından yararlanamama, çalıştıkları iş kollarının enformel sektörde şekillenmesi şeklinde sıralanmaktadır (Fazla vd., 2021). Araştırmalar özellikle Roman kadınlarının istihdama katılım süreçlerinde ve çalışma yaşamlarında çifte dezavantajlı konumda olduklarını göstermekte, damgalanma ve ayrımcılık nedeniyle birçok zorlukla karşılaştıklarını açıklamaktadır. Öte yandan çalışma yaşamındaki bazı Romanlar ucuz işgücü olarak görülmek istemediklerini (Akgül, 2021b) ve işlerini kaybetme kaygısıyla kimi zaman kimliklerini gizlediklerini belirtmektedirler (Yılmaz-Sert ve Turhan 2019). İstihdam alanında karşılaşılan bu ayrımcı muamele bazı araştırmalarda Romanları yasadışı ekonomik gelir elde etme ve suça karışmalarını tetiklediği yönünde bulgular sunmaktadır (Güler ve Parlıyan, 2020; Uştuk, 2021; Güç-Çınar ve Kara, 2021).

Ekonomik zorluklar nedeniyle temel ihtiyaçların karşılanamamasının Romanların yaşam kalitelerini olumsuz yönde etkilediğini ortaya koyan araştırmalar bulunmaktadır. Roman olmayanlarla karşılaştırıldığında eğitim düzeyi ve gelir düzeylerinin daha düşük ve işsizlik oranının yüksek olmasının Romanlarda uyku kalitesini kötü etkilediği belirlenmiştir (Bozdoğan-Yeşilot ve İnel-Manav, 2021). Bir başka araştırmada ise lisans ve üzeri eğitime sahip, çalışma yaşamında olan Romanların sağlık yaşam kalitesi daha yüksek bulunmuştur (Erdoğan, 2018). Bu sonuçlar eğitim düzeyinin yüksek oluşu ve istihdamın bireyin refahındaki etkisini göstermektedir. Ancak Roman topluluklarında eğitim düzeyinin yüksek olduğu nüfus oldukça sınırlı olup çoğu Roman ailenin temel ihtiyaçlarını asgari seviyenin altında dahi karşılamakta güçlük çektikleri bilinmektedir. Bu durum Yörür'ün (2022) de belirttiği gibi, sağlıklı bir yaşam için gereken temel gıda maddelerinden olan etin alınmaması; şehir merkezinden uzakta çeperde yaşamaya (Yaşar ve Şaşman-Kaylı, 2021) kadar uzanabilmektedir. Tüm bunlar Roman topluluklarını yoksulluk örüntüsü

ile baş başa bırakılmaktadır. Uştuk (2021) ise Romanların bitmek bilmeyen yoksulluğunu toplumsal sınıf farkına dayalı açıklamaktadır. Araştırma sonuçları Roman topluluklarının ekonomik durumlarındaki iyileşmenin, yaşam kalitelerini artırma ve yoksulluk döngüsünden çıkma sürecinde kritik bir rol oynayacağını vurgulamaktadır.

SOSYAL DIŞLANMAYA BAĞLI SORUNLAR VE İÇERME GEREKSİNİMLERİ

Roman topluluklarını konu edinen araştırmalarda öne çıkan sorunlardan bir diğeri sosyal dışlanmadır. Sosyal dışlanma pek çok konuda ve şekilde karşılaşılan olumsuz muamele olarak görülebilmektedir. Araştırmalarda sosyal dışlanma kimi zaman okul ikliminde olumsuz bir hava yaratarak çocukların okuldan uzaklaşmasına (Çelik ve Yüce-Tar, 2016; Kumcağız, 2018; Akgül, 2021a), istihdam arayışında tercih edilmemeye (Aşkın, 2017; Yörür, 2022), çalışma yaşamında olanlarınsa ötekileştirici, ayrıştırıcı muameleye maruz bırakılarak özgüvenlerinin zedelenmesine (Fazla vd. 2021), temel refah hizmetlerinden yararlanamamaya (Erhalim-Gümüş ve Çelik, 2021; Güç-Çınar ve Kara, 2021; Dirimeşe, 2022), yaşam yaşayış tarzına yönelik yadırgayıcı, ötekileştirici yaklaşıma maruz bırakılmaya (Yılmaz-Sert ve Turhan 2019; Yaşar ve Şaşman-Kaylı, 2021; Akgül, 2021a; Akgül, 2021b), Romanların yaşadıkları mekanların damgalanmasına (Güler ve Parlıyan, 2020) neden olmaktadır. Dışlanmanın bu denli çok çeşitli konularda karşımıza çıkması Romanların toplumsal yaşama katılımlarının taşıdığı güçlükleri gözler önüne sermektedir.

Roman çocuklarının eğitime aktif katılamamalarının dışlanma olgusuyla beraber Roman toplumunun yaşam dinamikleriyle de ilişkili olduğu söylenebilmektedir (Dirimeşe, 2022). Sarıtaş ve Çoban (2022) Balıkesir örneğinde yaptıkları araştırmada çocukların hem Roman hem de parçalanmış ailede yetişmelerini dışlanma nedeni olarak ile sürmekte bununla birlikte Roman topluluklarının değişime kapalı olmaları ve etraflarını model almamalarının dışlanmayı pekiştirdiğini vurgulamaktadırlar. Öte yandan Mercan-Uzun ve Bütün'e (2015) göre Romanların hayata yönelik bir beklentisinin olmaması, rol model alma davranışlarının olmaması büyük sorun teşkil etmektedir. Yazarlar Romanların gelecek kaygısı olmaksızın günübirlik yaşamaları ve kendi içlerinde kapalı dayanışma halinde olmalarını sosyal dışlanmaya bağlı açıklamaktadırlar. Sırf dışlanma kaygısıyla dış grupta evliliğe yanaşmayan Romanlar (Çaha ve Altınkoz, 2021) giderek daha fazla kendi aralarında mekânsal yoğunlaşmaya neden olmaktadır. Yaşadıkları mekanların suç ve asayiş olaylarıyla anılarak tehlikeli bölge olarak damgalanması konusunda Uştuk (2021) araştırmasındaki Romanların

mahallelerdeki suç oranları ve madde kullanımının sadece kendilerine özgü olmadığını, mahalle dışında da bu suç unsurlarının yaşandığını ifade ettiklerini belirtse de yaşananların bölge insanının tercihleriyle olduğu yadsınamaz bir gerçekliktir. Romanların norm dışı eylemlerinin dışlanmayı getiren bir diğer etken olduğu görülebilmektedir. Kömürcü (2022) Romanların uyuşturucu uyarıcı madde kullanımı, hırsızlık, gasp gibi sorunlarla anılmalarının sebebini istihdam alanından dışlanma olduğunu açıklamakta, düzenli bir işe sahip olmanın gençlerde koruyucu bir etkide bulunduğunu vurgulamaktadır. Özmen vd. (2023) bağımlılıkla mücadele için öncelikle bu maddeleri kullanmaya yönelen bireysel ve toplumsal risk etkenlerinin belirlenmesi gerektiğini belirtmektedir.

Roman toplulukları, sosyal dışlanmanın yanında etiketlenmeyle de karşı karşıyadır. Yılmaz-Sert ve Turhan'ın (2019) belirttiği gibi, "çingene" olarak etiketlenmek, vatandaşlık haklarına erişimi engelleyebilmektedir. Bu durum, Romanların kimliklerini saklamalarına yol açmakta (Yörür, 2022) ve diğer Romanlar tarafından "Fotokopi Roman" gibi pejoratif şekillerde anılmalarına neden olabilmektedir (Uştuk, 2021). Giyim tarzlarına dayalı olarak ayrımcı ve baskıcı tutumlar gözlemlenebilmektedir. Bu durum özellikle Roman kadınlarının giyim tarzları üzerinden eleştirilmesine ve hegemonik bir sistemin ezici etkisine maruz kalmalarına yol açabilmektedir (Kumcağız vd., 2018). Sosyal dışlanma ve ayrımcılık ne denli yaygın olursa olsun Roman topluluklarının vatanseverliği ve değerlerine bağlılıkları (Uştuk, 2021) sosyal bütünleşme için birer güç olarak değerlendirilebilir.

Sosyal dışlanmanın bir başka şekli hizmetlerden yararlanma girişiminde karşıma çıkmaktadır. Roman kadınların sağlık hizmetlerine erişimde sorun yaşamaları sosyal haklardan dışlanma ile açıklanabilmektedir. Bu noktada doktor hasta ilişkisinde Roman kadınlarının kaba bir dil ile karşı karşıya gelmeleri sorunu anlaşılır kılmaktadır. Bu doğrultuda Gümüş Erhalim ve Çelik (2021) bu sorunların çözümüne yönelik Avrupa'da uygulanan 'sağlık arabuluculuğu' yönteminin Türkiye'ye uyarlanabilmesi ve sağlık çalışanlarının farklı sosyokültürel gruplar için kültüre duyarlı hareket etmesi gerektiğini önermişlerdir.

EĞİTİME ERİŞİM ENGELLERİ VE OKUL İKLİMİNİN ÖNEMİ

Roman topluluklarında sıklıkla karşılaşılan eğitim sorunu sadece çocukların eğitimden kopması veya eğitime erişememelerini değil aynı zamanda yetişkinlerin de eğitime bağlı sorunlarını (Aşkın, 2017; Erhalim-Gümüş ve Çelik, 2022) kapsamaktadır. Eğitimden kopuşun adeta bir yaşam ritüeli olarak kabul görmesi ailelerin eğitimin önemine dair bakış açısından beslenmektedir. Eğitime aktif katılamama dışlanma olgusuyla beraber Romanların eğitime bakış, ekonomik öncelikleri, aile içi otorite ya da ilgisizlik, ailelerin engellemeleri gibi yaşam

dinamikleriyle de ilişkilidir (Dirimeşe, 2022). Ailelerde eğitimin iyi bir gelecek sunmadığı düşüncesinin hâkim olması (Mercan-Uzun ve Bütün, 2015), kısa yoldan para kazanmanın eğitim almaktan daha önce gelmesi (Sarıtaş ve Çoban, 2022), babaların eğitim konusunda ilgisiz ve otoritesiz kalışı (Akgül, 2021a), çocukların eğitimle ilgili hedefler belirlese de ailelerinin engellemeleriyle karşılaşmaları (Şanlı ve Furtana, 2023) bu durumu açıklar niteliktedir. Öte yandan çevrelerinde eğitim konusunda rol model alınabilecek kimselerin bulunmayışı (Güler ve Parlıyan, 2020; Çelik ve Yüce-Tar, 2016; Cerit ve Porsuk, 2020; Kömürcü, 2022) kendilerine yönelik uzun vadeli planlar yapma, hedef belirleme ve kendi geleceklerini şekillendirme becerileri kazanmalarında önemli bir eksikliklerdir. Bununla birlikte kalabalık aile yapısına sahip Roman çocuklarının evlerinde ders çalışabilecekleri bir alanlarının olmaması gibi nedenler de (Sarıtaş ve Çoban, 2022) çocukların akademik başarılarını etkilemekte ve eğitimin sürdürülmesini engellemektedir.

Çocukların eğitim haklarından yoksun kalmaları maddi yetersizlikler nedeniyle ders materyallerini temin edememeleriyle de ilişkilendirilmektedir (Kumcağız vd., 2018; Yörür, 2022; Mercan-Uzun vd., 2023). Erken yaşta çalışma hayatına başlamaları eğitimden kopmada bir diğer sebep olarak karşımıza çıkmaktadır. Erken yaşta para kazanmaya başlayan çocuklar (Güç-Çınar ve Kara, 2021), yetişkinlik rollerini erken dönemde benimsemeye başlamakta (Çaha ve Altınkoz, 2021) ve sonrasında gelen erken yaşta evlilik (Çelik ve Yüce-Tar, 2016; Akgül, 2021a) eğitimden kopuşu kaçınılmaz kılmaktadır.

Eğitimin kopma sorunu sosyal dışlanma ve ayrımcılıkla bağlantılı olarak da ele alınmaktadır. Kimlik nedeniyle dışlanma sorunu yaşayan Romanlardan (Erhalim-Gümüş ve Çelik, 2021) parçalanmış aile örüntüsüne sahip olanların çifte dezavantajlı konumda oldukları ve bu durumun sapma davranışlarını tetikleyebileceği vurgulanmaktadır. Öte yandan bu çocuklar için alınan eğitim tedbirlerinde görev alan personelin bu görevi eğitime kazandırmak için bir fırsat olarak görmek yerine iş yükü olarak değerlendirmesi dikkat çeken bir başka sorundur (Sarıtaş ve Çoban, 2022). Okul ortamındaki ayrımcı tutumların (Çelik ve Yüce-Tar, 2016; Kızılkaya, 2021) okul terkine neden olduğu görülmektedir. Bunun bir örneği de Aşkın'ın (2017) araştırmasında geçmektedir. Okul ortamında kültürel değerlerini sürdürmek isteyen çocukların, öğretmenleri tarafından disiplin dışı davranışla itham edildiği; bu durumun akademik başarıları ve eğitim motivasyonları düşük olan bu çocukları eğitimden kopmaya sürüklediği belirtilmektedir. Okul ortamındaki ayrımcı tutumların okul terkine neden olması, eğitim sistemindeki adil olmayan uygulamalarının sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Araştırmalar, özellikle kültürel farklılıkları olan öğrencilerin, ayrımcı tutumlar nedeniyle okuldan uzaklaşma eğilimine sebebiyet verdiğini göstermektedir. Öğretmenlerin,

öğrencilerin kültürel kimliklerini anlamak ve onları desteklemek için daha duyarlı olmaları öneriler arasında yer almaktadır. Bu nedenle eğitimde fırsat eşitliğini sağlayabilmede okulların iş birliğine açık olması gerektiği belirtilmektedir. Özellikle okul ikliminden kaynaklanan sorunlar için okul idarelerinin Roman topluluklarının sosyodemografik özellikleri konusunda farkındalık kazandırılması önerilmektedir (Aşkın, 2017).

Çevrelerinde eğitim konusunda rol model bulamayan çocuklar için Güler ve Parlıyan (2020) rol modellerin önceki kuşakta aranmamasını, bunun yerine birbirlerini örnek alacak bir öğrenci kuşağının oluşturulması gerektiğini önermektedir. Roman çocuklarının birbirlerine örnek olabilecekleri bir ortamın inşa edilmesi için spor yapabilecekleri, oyun oynayabilecekleri sosyal donatı alanlarının artırılması, ders materyallerinin karşılanması konusunda desteklenmeleri gerektiği öneriler arasında yer almaktadır. Benzer şekilde Kömürçü (2022) Roman çocuklarının okula aidiyetlerini sağlayabilmek adına okullarda müzik odaları, stüdyo ve çeşitli müzik aletlerinin bulundurulması gerektiğini vurgulamaktadır.

Okul devamsızlığını önlemeye ve eğitime katılımı teşvik etmeye dönük getirilen önerilerin başında ailelerin eğitimin önemine dair bilinçlendirilmesi gerektiği gelmektedir (Mercan-Uzun ve Bütün, 2015; Kumcağız vd., 2018; Cerit ve Porsuk, 2020). Ebeveynlerin eğitim konusundaki yaklaşımlarının çocukların eğitime katılımlarını doğrudan etkilediği bu araştırmalardan anlaşılmaktadır. Dolayısıyla eğitimle ilgili olumlu tutumların geliştirilebilmesinde aile odaklı çalışmaların gerektiği vurgulanmaktadır.

Okula devamsızlığın önüne geçmede ailelere yaptırım uygulanabilecek bir sistem geliştirilmesi de öneriler arasındadır. Eğitimden kopuşu ekonomik yoksunlukla açıklayan ailelerin şartlı eğitim yardımından yararlanabilmek için çocuklarını okula gönderdikleri ifade edilmektedir (Mercan-Uzun ve Bütün, 2015). Bu durum sosyal yardımların eğitime devam koşuluyla sağlanmasının okullaşmayı kısmen desteklediğini düşündürmektedir. Bazı araştırmacılar ailelerin sosyoekonomik olarak güçlendirilmesi için desteklenmeleri gerektiğini (Kumcağız vd. 2018; Yılmaz-Sert ve Turhan, 2019), bunun için sosyal yardımların sağlanabileceğini (Mercan-Uzun ve Bütün, 2015) belirtirken sosyal yardım uygulamalarının sürekliliği halinde bunun Romanları tembelleğe sevk etme riskinin olduğu (Güler ve Parlıyan, 2020) gözden kaçırılmamalıdır. Bu nedenle, sosyal yardımların yanı sıra ailelere eğitim ve mesleki gelişimin önemi konusunda destek sağlayacak programlara ağırlık verilmesi yönünde öneriler öne çıkmaktadır. Ayrıca Roman mahalleleri içerisinde tecrit edilmiş okulların oluşumunun önlenmesi, çocukların diğer akranları ile sanatsal ve sportif yeteneklerinin önceliklendirilerek

daha çok temas etmelerinin önünün açılması (Kumcağız, 2018) uyumu desteklemeye dönük bir öneridir.

AİLE BAĞLARI GÖLGESİNDE AİLEDEN KAYNAKLI SORUNLAR

Roman topluluklarında aile, yaşanan sosyal sorunların bir yandan muhatabı iken bir yandan da sorumlusu olabilmektedir. Araştırmalar aileden kaynaklı etkenlerin yaşanan sorunların temelini oluşturduğu yönünde vurgu yapmaktadır. Anne ve babaların ebeveynlik becerilerinin yeterli düzeyde olmayışı çocukların gelişimlerini olumsuz etkileyebilmektedir. Özellikle çocukların gelişim süreçlerinde aile denetiminin eksikliği, onların sağlıklı bir şekilde büyümelerini ve olumlu davranışları öğrenmelerini geciktirebilmektedir (Çelik ve Yüce-Tar, 2016). Bu durum çocukların sınırların belirsiz olduğu bir ortamda yetişmesine sebebiyet vererek riskli tercihlerden kaçınmaları gerektiğini bilmemelerine neden olabilir. Bununla birlikte ailelerin çocuklarını çalışma yaşamına sürüklemesi onların belirsiz gelecek planlaması içerisinde kaybolmalarına sebebiyet vermektedir (Kumcağız vd., 2018). Aile üyelerinden hukuki düzeyde suçlu olanların varlığı da çocukların eğitime katılımı olumsuz etkilemektedir (Cerit ve Porsuk 2020). Aşkın (2017) Roman ailelerde parçalanmış ailelerin çok sayıda olduğuna dikkat çekerek; bunda bir ebeveynin ölümü, yasadışı eylemlerden dolayı cezaevine girmesi, ebeveynlerin boşanması gibi nedenlerin etkili olduğunu belirtmiştir. Suç nedeniyle infaz altında olan erkek ebeveynin yokluğu anneye tüm diğer sorumlulukları yüklemektedir. Dolayısıyla bu yük altında ezilen annenin psikolojik ve sosyal yönden de sorunlarla karşılaştığı bilinmektedir (Güç-Çınar ve Kara, 2021). Aile birliği olmayan, ebeveynlerin rehberliği ve denetimi olmadan yetişen çocukların uygun davranış modellerini öğrenme, toplumsal normları öğrenme ve uyum sağlamada güçlük çekeceği açıktır.

Roman topluluklarında aile içinde alkol tüketiminin normalleştirilmesi ve çocukların küçük yaşta alkol deneyimlerine maruz bırakılmaları ebeveynlik becerilerine dayalı bir sorun (Özmen vd., 2023) olmakla birlikte ciddi bir ihmal ve istismar örneğidir. Bu durum, çocukların alkol kullanımıyla ilgili riskleri hafife almalarına, ilerleyen zamanlarda bağımlılığa varan sorunlara yol açabilmektedir. Öte yandan ebeveynlerin alkollü iken çocuklarla sağlıklı iletişim kurmaları ve onlara duygusal destek sağlamaları beklenemez. Sarıtaş ve Çoban'a (2022) göre Roman ailelerin hijyenden uzak bir ortamda çocuklarına ders çalışabilmelerine uygun ortam sunmamaları, eğitim konusunda yeterince duyarlı olmamaları ailelerin çocuklarını yetiştirme noktasında yeterli bilinç ve farkındalıklarının olmadığını göstermektedir. Tüm bunlar çocukların sadece sağlıklarını değil, eğitim hayatlarını da olumsuz etkilemekte ve okuldan uzaklaşmalarına neden olabilmektedir.

Ebeveynler arasındaki iletişim eksikliği ve aile içi çatışmalar, çocukların duygusal ve sosyal gelişimlerini olumsuz yönde etkileyen aile kaynaklı bir başka sorundur. Çocukların eğitimiyle ilgili sorunların altında yatan bir diğer etmen, babaların eğitim sürecine yetersiz katılımıdır. Özellikle tek başına sorumluluğu üstlenen annelerin, ilgisiz ve otoritesiz baba tutumu karşısında zorlandıkları vurgulanmaktadır (Akgül, 2021a). Çocukların okula devamsızlık sorunları ile anne ve babalar ilgilenmemektedirler (Mercan-Uzun ve Bütün, 2015). Ebeveynler arasındaki iletişim eksikliği ve aile içi çatışmalar, çocukların duygusal ve sosyal gelişimlerini olumsuz etkileyebilirken, babaların eğitim sürecine yetersiz katılımı, özellikle tek başına sorumluluğu üstlenen annelerin zorlanmasına neden olmaktadır. Bu durumda, aile içinde eğitim sorumluluğunun eşit bir şekilde paylaşılması ve babaların çocukların eğitimine aktif olarak katılmaları eğitim yaşamının sürekliliği için önemlidir.

Roman topluluklarında sıklıkla görülen erken yaşta evlilik, çocuk yaşta henüz ruhsal ve fiziksel gelişimlerini ve olgunluklarını tamamlamadan çocuk sahibi olma aile ve ebeveynlik becerilerine dayalı sorunları süregelen hale getirmektedir (Yaşar ve Şaşman-Kaylı, 2021). Bununla birlikte kadınların evlilikleri boyunca yaşadıkları türlü şiddet ve buna rağmen evliliği sürdürmeleri bir başka sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadınlar çocukları için evliliği devam ettirdiklerini belirtse de (Şanlı ve Furtana, 2023) şiddet ortamının çocukların sağlıklı gelişimleri için uygun olmadığı ve aile refahını riske ettiği açıktır. Roman kadınlarının yaşadığı dışlanma, yoksulluk ve ataerki ile mücadeleleri, çocukların kimlik gelişimlerini etkileyebilmektedir. Kimi durumlarda kadınlar ataerkiyi kabul etme eğiliminde olabilmektedirler. Özellikle erken yaşta evlilik gibi geleneksel uygulamaların devam ettirilmesine göz yummak, çocukların eğitim ve kişisel gelişimlerini olumsuz etkilemektedir (Erhalim-Gümüş ve Çelik, 2021).

Roman annelerin ebeveynlik tutumlarının incelendiği bir araştırmada annelerinden kabul/red tutumuna bağlı olarak çocuklarının sözel, kışkırtılmadan ve kışkırtılmış fiziksel saldırganlık düzeylerinin arttığı tespit edilmiştir. Buradan hareketle annelerin çocuk yetiştirme tutumlarının çocuk davranışları üzerindeki etkileri hakkında bilgilendirme ve olumlu davranış kazanımını sağlamak için eğitimlerin verilmesi önerilmektedir (Büyüktaşkapu-Soydan vd. 2021). Araştırmalarda Roman kadınları yaşam kalitelerini sürdürebilmeleri için sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimlerle iş birliği yapılması (Şanlı ve Furtana, 2023), aile eğitimlerinin artırılması (Mercan-Uzun vd., 2023), aile içi iletişimin güçlendirilmesi (Akgül, 2021a), ebeveynlerin çocuklarına sağlıklı bir ortam sunmaları için gerekli kaynakların sağlanması, erken yaşta evlilikle mücadele edilmesi (Çaha ve Altınkoz, 2021) öne çıkan önerilerdendir.

REFAH HİZMETLERİNE ERİŞİM SORUNLARI VE İHTİYAÇLAR

Roman topluluklarının yaşamış olduğu sorunlardan biri de sağlık, eğitim, sosyal güvenlik, istihdam, sosyokültürel, altyapı gibi refah hizmetlerine erişememe veya erişim sürecinde karşılaştıkları sorunlardır. Bunların başında sağlık hizmetlerinden yararlanma noktasındaki güçlükleri gelmektedir. Erhalim-Gümüş ve Çelik (2022) Romanların randevu sistemi olan Merkezi Hekim Randevu Sistemi (MHRS) uygulamasını kullanmadıkları, hastaneye ulaşımında da zorluk yaşadıkları ve ilaç alımında ek ödemeleri karşılamadaki sorunlarını sıralamışlardır. Aynı araştırmada Roman kadınların hastanelerde doktorların kullandığı tıbbi terminolojiyi anlayamadıkları ve zaman zaman gördükleri kaba ve azarlayıcı dil karşısında doktorlara olan güven bağlarının kırıldığı ve tedavilerini geleneksel yöntemlerle ev ortamında karşılamaya çalıştıkları ifade edilmektedir.

Romanlarda sağlık hizmetlerine erişimin dışında genel sağlık bilgilerine dair yeterli bilgi donanımlarının olmadığı da ele alınan sorunlardandır. Koçak ve Alkaya (2021) Roman bireylerde ağız ve diş sağlığı üzerine gerçekleştirdikleri araştırmada diş fırçalamanın önemini açıklamanın ve etkili fırçalama tekniklerini öğretmenin önemli bir ihtiyaç olduğunu vurgulamışlardır. Aydın ve Aydın-Avcı (2023) Roman kadınları ile yaptıkları görüşmelerde kadınların serviks kanseri hakkında bilgi sahibi olmadıkları, hastalık öncesi koruyucu ve önleyici hizmetlerden yararlanamadıklarını belirlemişlerdir. Benzer şekilde Şanlı ve Furtana (2023) Roman kadınların "üreme sağlığı ve hakları" konusunda yeterli bilgilerinin olmadığını vurgulamaktadırlar. Çalışmalarda eğitim düzeyleri düşük olan Roman kadınların hizmetlere erişim sağlayabilmek için gerekli randevu sistemini kullanmada, hastanede doktorlarla insan onuruna yakışır iletişim kurmada, ilaç katkı payının ödenmesinde güçlük yaşadıkları ve temel sağlık okuryazarlığından yoksun olmaları gibi sorunlarının olduğu görülmektedir.

Sağlık hizmetlerinden yararlanamamaya ekonomik yetersizliklerin neden olduğunu ele alan araştırmalar da mevcuttur (Uştuk, 2021). Erhalim-Gümüş ve Çelik (2022) de genel sağlık sigortalı (Romanların deyimiyle yeşil kartlı) olmalarına rağmen ilaçların temininde karşılarına çıkan ek ödemelerde zorluk yaşadıkları ve bu nedenle tedavilerini kendi imkanlarıyla karşılama yoluna gittiklerini ifade etmektedirler.

Romanların sağlık hizmetlerinden yararlanma sorunlarının dışında barınmaya ilişkin sorunları da araştırmalarda öne çıkmaktadır. Çaha ve Altınkoz (2021) mahallelerdeki konut sorununun aileleri birlikte yaşamaya zorladığını benzer şekilde Kömürcü (2022) artan kiralar nedeniyle Roman ailelerinin kalabalık nüfus ile küçük evlerde yaşamak zorunda kaldıklarını ifade etmişlerdir. Yaşar ve Şaşman-Kaylı

(2021) konar göçer Romanlardan yerleşik düzene geçmeye çalışanlarının ekonomik nedenlerden dolayı şehrin çeperlerine gelir düzeyinin daha düşük olduğu yerlerde yaşamlarını sürdürmeye yöneldiklerini vurgulamaktadırlar. Diğer yandan daha iyi evlere taşınmayı isteyen Romanların ev arama süreçlerinde evlerde karşılaştıkları “esmer vatandaşa kiralanmaz-satılmaz” yazılılarıyla ayrımcılığa maruz bırakıldıkları belirtilmiştir (Dirimeşe, 2022). Tek odalı gecekondularda kalan Romanlar (Mercan-Uzun vd., 2023) araştırmalarda net şekilde dile getirilmese de aile üyeleri arasında mahremiyeti sağlama, özel alana sahip olamama, çocuklar için ayrı çalışma alanının olmaması gibi sorunları yaşadıkları açıktır.

Yörür (2022) Romanların yaşadıkları mahallelere yerel yönetimlerin hizmet sunumunda sınırlı davrandığına değinmiştir. Belediyenin mahalle dışındaki bölgelere hizmetinin daha fazla olduğunu belirterek; yol ve kaldırım çalışmalarının eksikliği, çevre ilaçlamalarının yapılmaması, çöp konteynırlarının olmaması gibi altyapı çalışmalarının yetersizliğine müdahale edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Güler ve Parlıyan (2020) da Romanların yoğun olarak yaşadıkları mahallelerdeki kentsel altyapı sorununa çözüm üretilmesi, konutların çevre sağlığına uygun şekilde tadilatının yapılması, elektrik, su kanalizasyon ve ısınma için gerekli tesisatın bakım altına alınması ve güvenlik sorununu aşabilmede sokakların aydınlatılması gerektiğine yönelik ihtiyaçları sıralamışlardır.

Romanların yaşadıkları alanlarda altyapı sorunlarının dışında sosyal donatı eksiklikleri de araştırmalarda öne çıkan ihtiyaçlar arasında yer almaktadır (Mercan-Uzun ve Bütün 2015; Kumcağız vd., 2018; Yörür, 2022; Kömürcü, 2022). Çocuklar için oyun alanları, gençlere yönelik kütüphane, gençlik merkezleri, spor kompleksleri gibi sosyal donatı alanları çocuk ve gençlerin duygusal ve fiziksel gelişimlerinin şekillenmesinde, sağlıklı etkileşimler kurmalarında ve boş zamanlarını etkili bir şekilde değerlendirmelerine olanak tanıyan alanlardır. Bu alanlar, gençlerin özgüvenlerini artırmalarına, sosyal becerilerini geliştirmelerine ve kendilerini ifade etmelerine olanak tanır. Bu alanların yokluğu çocuk ve gençleri sokağın risklerine açık hale getirebilmektedir. Güler ve Parlıyan (2020) sadece çocuk ve gençler için değil halk için de günlük hayattaki sosyalleşme alanlarının genişletilmesi ve desteklenmesi yönünde önerilerde bulunmuşlardır.

TOPLUMSAL CİNSİYET ADALETSİZLİĞİ VE YAŞANAMAYAN ÇOCUKLUK

Roman topluluklarının karşı karşıya kaldığı birçok sorunun temelinde toplumsal cinsiyet adaletsizliğinin yer aldığı görülmektedir. Özellikle kadına atfedilen roller ve sorumluluklar ve dengeyi gözetmeyen ataerki düşünce karşısında kadınlar ve çocuklar ezilmektedir. Roman topluluklarında toplumsal cinsiyete dayalı

uygulamalar çocukluk çağında kendini göstermeye başlamaktadır. Tüm bu sorunlar Roman olma ile birleştiğinde daha derinden hissedilmektedir.

Eğitim hayatından kopup erken yaşta çalışma hayatına sürüklenen çocukların (Güç-Çınar ve Kara, 2021) yetişkinlik rollerini de benimsemesi beklenmektedir. Çocuklar henüz psikolojik ve fiziksel gelişimlerini tamamlamadan yetişkinmişçesine dayatılan toplumsal cinsiyetçi rol ve sorumluluklarla karşı karşıya bırakılmaktadırlar (Çelik ve Yüce-Tar, 2016; Aşkın, 2017; Kumcağız, 2018). Kız çocuklarının erken yaşta evlendirilerek okul yaşamından koparılmaları (Yılmaz-Sert ve Turhan, 2019; Sarıtaş ve Çoban, 2022) bundan sonraki yaşamlarında evine ya da evinin sokağına daha bağımlı hale gelerek onları özel alanla sınırlandırmaktadır (Akgül, 2021a). Biyolojik gelişimlerini tamamlamadan adölesan gebelik geçiren bu çocuklar fiziksel sağlık sorunlarını takiben erken yaşta anne olmanın getirdiği yükü mücadele etmek zorunda bırakılıyorlar (Çaha ve Altınkoz, 2021). Çocuk olmak ile anne olmak arasında gidip gelen bu çocuklar toplumsal cinsiyet rollerine uyum sağlayamamaktadırlar. Burada başta gerçekleşen bir sorunun devamında domino etkisi yaratarak diğer sorunları tetiklediği görülmektedir. Roman çocukların erken yaşta gerçekleştirdikleri evliliklerde toplumsal cinsiyet rollerinin sorumluluğu ile bireylerin evlilik hayatını sürdürmesinde sorunlarla karşılaştıkları da görülmektedir (Kömürcü, 2022). Özellikle erken yaşta ebeveyn olan bu çocuklarda tıpkı kendi anne ve babalarında olduğu gibi ebeveynlik becerileri gelişmemekte (Yaşar ve Şaşman-Kaylı, 2021) ve buna bağlı diğer sorunları deneyimlemektedirler.

Kızılkaya (2021) Roman kadınların damgalanma, toplumsal cinsiyet ayrımcılığı, yoksulluk gibi sorunlarla birlikte kadın olmanın zorluğunun “roman olma” ile birleşmesinin getirdiği zorluklardan bahsetmektedir. Yazar Roman kadınların “kadın” olmayı anne olma ve eş olma ile eşleştirerek açıklamalarını da toplumsal cinsiyetçi bakış açısından çıkamadıklarına bağlı açıklamaktadır. Bunu destekler nitelikte bir başka çalışmada aile içerisinde erkek egemenliğinin hâkim olduğu, kadınların söz hakkının erkeklere nazaran daha düşük düzeyde olduğu ele alınmıştır (Yaşar ve Şaşman-Kaylı, 2021; Şanlı ve Furtana, 2023). Öte yandan ailede kadınların bedeni ve kıyafetleri üzerinden Roman erkekleri ve toplumun geri kalanından hegemonik bir baskı gördükleri de vurgulanmaktadır. Buna göre giyimine, bakımına dikkat eden kadın üzerinde yoğunlaşan baskı ve kötü gözle bakma durumu Roman erkeklerini aynı şekilde etkilememektedir. Roman kadını kendi toplumunda gördüğü bu baskıyı, topluma katılım noktasında yine kıyafeti üzerinden ayrımcılık ve dışlamaya maruz bırakılarak deneyimlemektedir (Akgül, 2021a). Roman kadınların giyimlerinden dolayı ayrımcılığa maruz kaldıkları kamu kurumları da mevcuttur (Erhalim-Gümüş ve Çelik, 2021).

Roman topluluklarında yoksulluk sorunu ailelerin kız çocuklarını meta olarak görmelerine ve evlilik sürecinde başlık parası uygulamasını sürdürmelerine neden olmaktadır (Akgül, 2021a; Erhalim-Gümüş ve Çelik, 2021). Roman kadınların evlilik sürecinde maruz bırakıldıkları şiddet karşısında gerek çocukları gerekse baba evine döndüklerinde karşılaştıkları sorunlar nedeniyle evliliği sürdürmek zorunda kaldıkları vurgulanmaktadır (Şanlı ve Furtana, 2023). Kadınlar, aile içinde şiddete uğradıklarında, genellikle toplumsal normlar ve ekonomik bağımlılık gibi faktörler nedeniyle sessiz kalmakta ve bu durum, kadınların güçsüz konumlarını ve toplum içindeki rollerini daha da pekiştirmektedir. Toplumsal cinsiyetçi düşünce, kadınların ve kız çocuklarının toplum içindeki statüsünü ve güç ilişkilerini derinden etkileyen yapısal sorun olarak değerlendirilebilmektedir. Bunun için Yaşar ve Şaşman-Kaylı (2021) Roman kadınlarına toplumsal cinsiyet farkındalığı kazandırılarak özgürleştirilmelerini ve sonraki nesillere bu şekilde katkı sağlamaları gerektiğini önermektedir.

Dirimeşe, (2022) toplumsal cinsiyete dayalı gelişen sorunların eğitim ve bununla bağlantılı olarak istihdam sorunlarına yol açtığını belirtmektedir. Çocukların temel haklarından biri olan eğitim hakkından mahrum kalmalarının yanı sıra birçoğunun çalışmak zorunda kaldığı bilinmektedir. Roman çocukların günlük sorunlarını çözen kısa süreli geçici yardımlar yerine uzun süreli ve etkili politikalara ihtiyaç duydukları vurgulanmaktadır (Mercan-Uzun vd. 2023). Bu noktada Roman ailelerin eğitime bakış açılarının değiştirilmesi (Kömürcü, 2022), çocukların okullandırılması çalışmalarına ağırlık verilmesi (Çaha ve Altınkoz 2021), ailelerin sosyoekonomik durumlarının iyileştirilmesi (Yılmaz-Sert ve Turhan, 2019), ailelerin sosyal yardımlara bağımlılık geliştirmeleri yerine istihdam olanaklarını genişletme çalışmalarının artırılması gerektiği (Güç-Çınar ve Kara, 2021) ve Romanların daha iyi yaşam koşullarına sahip olabilmeleri için hazırlanan Roman Vatandaşlarına Yönelik Strateji Belgesi (2016-2021), I. Aşama Eylem Planı (2016-2018) ve II. Aşama Eylem Planı (2019-2021) doğrultusundaki çalışmaların hedef kitleye ulaştırılması noktasındaki çalışmaların önemsenmesi gerektiği önerilmektedir.

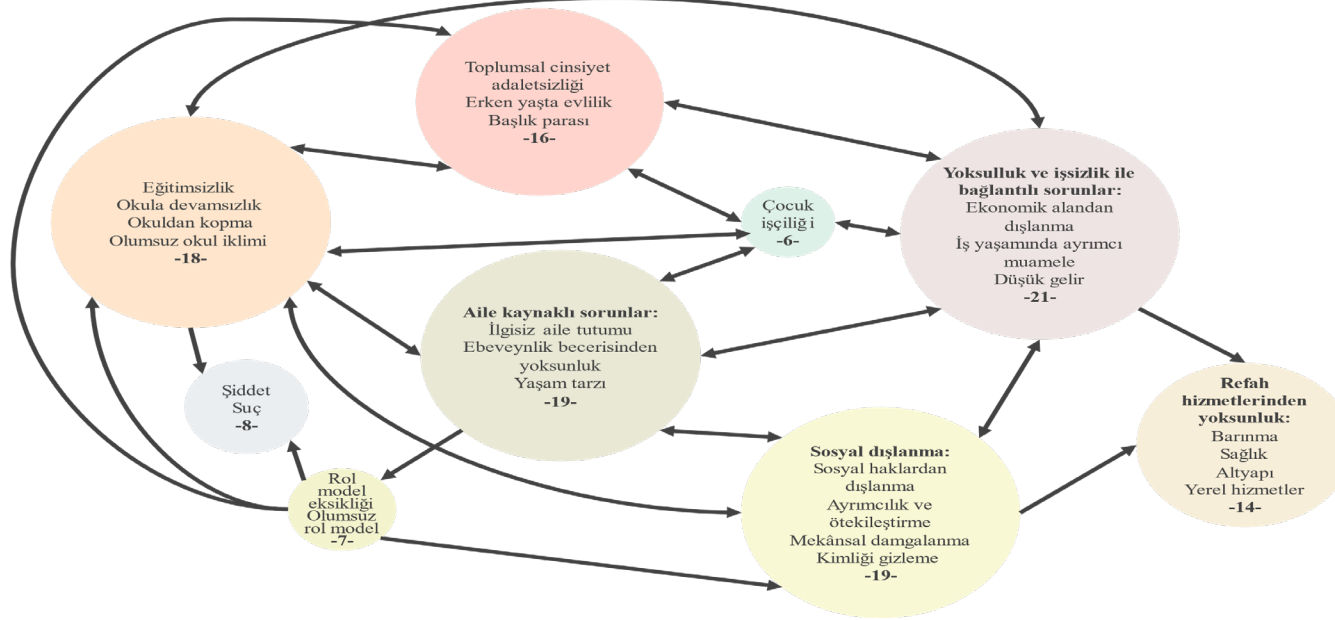
SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye’de farklı bölgelerde yaşayan Roman topluluklarını konu edinen 29 saha araştırmasıyla gerçekleştirilen bu kapsam derlemesinde Romanların yaşadığı sorunlara daha geniş bir çerçeveden bakabilme olanağı elde edilmiştir. Araştırmalarda öne çıkan sorunların birbirleriyle girift bir yapıda olması konunun anlaşılabilirliğini güçleştirmektedir. Bu nedenle öne çıkan sorun gruplarının girift yapısını daha net görebilmek üzere sorun grupları ile bunlar arasındaki ilişki haritası Şekil 2’de resmedilmiştir. Şekilde kullanılan okların yönleri sorunları neyin

etkilediğini veya neyden etkilendiğini belirtmek için tek ve/veya çift yönlü kullanılmış olup kullanım yönüne göre yorumlama yapılabilecektir. Örneğin Şekil 2 incelendiğinde yayınlarda en fazla öne çıkan (21 yayın) yoksulluk ve bağlantılı sorunlar olmasına rağmen bundan etkilenen aileler sorunların merkezinde yer almaktadır. Yoksulluk ve bağlantılı sorunlar aileden kaynaklı sorunları, eğitimden kopuşu, sosyal dışlanmayı, erken yaşta evlilik gibi sorunlar karşılıklı olarak birbirini etkilemektedir. Eğitime bağlı sorunlar; yoksulluğu, istihdama katılımı, çocuk işçiliğini, erken yaşta evliliği ve aile sorunlarını tetiklemektedir. Sorunların bu girift yapısı çözüm için getirilen önerilerin de birden fazla sorunun çözümüne katkı sağlayacağını göstermektedir.

Türkiye'de Romanları konu alan saha araştırmalarına genel bir bakış sunan bu çalışmadan hareketle, gelecekte gerçekleştirilecek çalışmaların Roman topluluklarına yönelik sunulan hizmet ve uygulamaların etkilerini analiz etmeye odaklanması önerilmektedir. Bu tür analizler, Roman topluluklarına yönelik politikaların etkinliğini değerlendirmek ve iyileştirmek için büyük önem taşımaktadır.

Şekil 2. Roman topluluklarının sosyal sorunlarının ilişki haritası

Yoksulluk çıkmazında istihdam bağlantılı sorunlara bakıldığında genellikle düşük eğitim düzeyi, ayrımcılık, istihdam alanından dışlanma ve düşük ücret gibi birçok faktörle birlikte ele alındığı görülmektedir. Eğitim seviyelerinin düşük olması, nitelik gerektiren alanlarda iş bulma sürecini zorlaştırırken, ailelerin eğitimin önemine dair farkındalıklarının artırılması gerekmektedir. Yoksulluk nedeniyle eğitim materyallerine ulaşamayan öğrencilerin devamsızlık yapması, eğitimden kopuşu hızlandırmaktadır. Bu noktada Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın Aile Sosyal Destek Programını aktif hale getirerek Roman topluluklarının yoğun yaşadıkları bölgelerde aile odaklı çalışmaları yoğunlaştırmaları gerekmektedir. Yerel yönetimlerle iş birliği halinde mahalle evleri kurularak burada bölge insanına bireysel ve grup çalışmalarıyla çeşitli farkındalık çalışmaları gerçekleştirilebilir. Mahallelere konumlandırılacak sosyal gelişim merkezlerinde ebeveynlik becerileri, çocuk bakımı, evlilik öncesi eğitim, hijyen, mahremiyet gibi ihtiyaç duyulan pek çok konuda grup çalışmaları ve seminerler yapılabilir. Bu çalışmaları yürütecek personelin kültürel yetkin yaklaşım sergilemesi önem arz etmektedir. Bunun için önceden hizmet içi eğitimle farklı sosyokültürel gruplarla çalışabilmeye dönük donanım kazandırılmaları gerekmektedir.

İstihdam alanında yaşanan teknolojik ilerlemeler, geleneksel iş kollarındaki Roman işçilerin talep görmesini azaltmış ve kayıt dışı çalışma gibi riskleri artırmıştır. Öte yandan özellikle Roman kadınlarının istihdamda karşılaştığı ayrımcılık ve damgalanma, sorunun daha da derinleşmesine yol açmaktadır. Ayrıca, ekonomik zorluklar nedeniyle temel ihtiyaçların karşılanamaması, Romanların yaşam kalitesini olumsuz etkilemektedir. Çözüm olarak, eğitim ve istihdam arasındaki bağın güçlendirilmesi gerekmektedir. Ailelere eğitimin önemi konusunda bilinçlendirme programları düzenlenmeli ve eğitim materyallerine erişimi sağlayacak hizmet kalemleri oluşturulmalıdır. Bu noktada mesleki eğitim programları genişletilmeli ve Roman kadınların istihdamına yönelik destekler artırılmalıdır. Bu niyetle kurulan Sosyal Dayanışma Merkezlerinde (SODAM) Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlükleri (İŞKUR) destekli istihdam garantili sertifikalı mesleki eğitimleri tasarlama çalışmalarına ağırlık verilmelidir. Benzer şekilde Aile Destek Merkezi (ADEM) kuruluşlarını Roman kadınları için ulaşılabilir hale getirmek gerekmektedir. Roman kadınların sunulan hizmet ve eğitimlerden haberdar edilmesi için farkındalık çalışmaları yapılması ve kurs içeriklerinin Roman kadınlarının potansiyelleri göz önünde bulundurularak düzenlenmesi katılımı arttırabilecektir. Roman kadınların bir işte çalıştıkları zaman çocukları için kreş ve gündüz bakım hizmetleri hakkında bilgilendirilmesi istihdama ulaşmalarına

yardımcı bir etken olacaktır. Mahallelerinde bulunan muhtarlık gibi kamu kuruluşları, ibadethaneler, sağlık ocağı gibi hizmet binalarına gerekli bilgilendirme afişleri asılarak bireylere bilgilendirme ve farkındalık adına girişimlerde bulunulabilir.

Enformel sektörde kayıt dışı çalışmanın önlenmesi ve güvenceli istihdamın teşvik edilmesi için yasal düzenlemeler harekete geçirilmelidir. Eğitim ve istihdam fırsatlarına erişimde adaletin sağlanması için özellikle Romanlar gibi etnokültürel gruplardan bireylerin istihdamını gerçekleştiren işverenlere teşvik çalışmaları hayata geçirilebilir. Bu uygulamalar ekonomik alanda yer almaya başlayan Romanların sosyal bütünleşmesini ve toplumsal yaşama katılımını artırabilecektir.

Ekonomik yoksulluk nedeniyle gerçekleştirilen sosyal yardımlar geçici çözümler olup zamanla bağımlılığa neden olabilmektedir. Bunun yerine kalıcı istihdam çözümleri üzerine odaklanılması önemlidir. Roman topluluklarının temel ihtiyaçlarının karşılanmasında gerçekleştirilecek sosyal incelemelerde aile dinamikleri incelenerek ailelerin sosyal yardımlara bağımlılık geliştirmeden kendi imkanlarıyla hayatlarını sürdürebilmelerine dönük süreli sosyal yardım programları sağlanarak iyileşmenin takip edilmesi ve bununla birlikte ailenin kalkınmasına dönük sosyal hizmet çalışmaları planlanmalıdır. Bu çözümler, Roman topluluklarının ekonomik durumlarını iyileştirerek, kendilerine yeterli hale gelmelerini sağlayabilecek ve yaşam kalitelerini artırarak yoksulluk döngüsünden çıkma sürecinde kritik bir rol oynayacaktır.

Sosyal dışlanmaya bağlı sorunlar eğitim, istihdam, sağlık ve diğer hizmetlerden yararlanma noktasında yaşanmaktadır. Sosyal dışlanma Roman çocuklarının eğitimden mahrum bırakılması, olumsuz okul iklimi, istihdamda tercih edilmeme, çalışma yaşamında ötekileştirici muamele görme gibi şekillerde yaşanabilmektedir. Bu durum, Roman topluluğunun toplumsal yaşama aktif katılımını zorlaştırmakta ve giderek kendi içlerine kapalı bir toplum haline gelmelerine neden olmaktadır. Bununla birlikte sosyal dışlanma, Romanların kendilerine ait mahallelerde toplumun kalanından izole yoğunlaşmalarına, suç ve asayiş sorunlarına ve zamanla mekânsal olarak damgalanmalarına da sebebiyet vermektedir. Bu etiketlenme, Romanların vatandaşlık haklarına erişimini sınırlandırabilmekte ve kimliklerini saklama ihtiyacı duymalarına neden olmaktadır. Giyim tarzlarına dayalı ayrımcılık da bu sorunları derinleştirirken, Romanların sağlık ve diğer hizmetlere erişimde yaşadığı zorluklar da dikkate değerdir. Bu noktada kamusal hizmetlere erişimde karşılaşılan zorlukların giderilmesine kamu çalışanlarının periyodik olarak hizmet içi eğitim programlarından kültürel duyarlılık

ve yetkinlik eğitimleri almaları ile çalışmalara başlanabilir. Bununla birlikte toplumda Romanlara karşı ön yargıları ve ayrımcı tutumları azaltacak yerel düzeyde etkinlik ve farkındalık programları düzenlenmelidir. Bu programlar yerel yönetimlerin sosyal belediyeçilik anlayışıyla Romanları ve Roman olmayanları bir araya getirdiği, sosyal teması arttıracak etkinliklerin düzenlenmesi şeklinde tasarlanabilir.

Roman topluluklarında eğitime bağlı sorunlarının nedenleri arasında, ailelerin eğitimi önemsememesi, ekonomik zorluklar, erken yaşta iş hayatına atılma, erken yaşta evlilik ve sosyal dışlanma gibi faktörler bulunmaktadır. Eğitimden kopuşun yaygınlaşmasında ailelerin eğitimle ilgili olumsuz tutumları büyük bir etkiye sahiptir. Ekonomik nedenlerle eğitimden mahrum kalan kız çocuklarının aileleri tarafından kendilerine dayatılan erken yaşta evlilik sorununun çözülebilmesi adına öncelikle okula devam etmeyen çocuklar ve aileleri mercek altına alınmalıdır. Bu noktada Milli Eğitim Bakanlığı tarafından okul sosyal hizmeti uygulamasının hayata geçirilerek yaygınlaştırılması önem taşımaktadır. Okul devamsızlığı olan ailelerle bu devamsızlığın nedenleri üzerine bire bir çalışılmalıdır. Bire bir aile çalışmalarında ailelerin eğitimin önemini anlamaları ve çocuklarının eğitimine destek vermeleri sağlanmalıdır.

Eğitimde farkındalık çalışmalarının tek taraflı olarak Roman ailelere değil, eğitim ile ilgili tüm kurum ve kuruluşların personellerine de uygulanması gerekmektedir. Olumsuz okul iklimi eğitimden kopuşta önemli bir rol oynar. Öğretmenlerin ve okul idarecilerinin Roman öğrencilere karşı duyarlı olmaması, ayrımcı muamelede bulunmaları öğrencilerin okuldan uzaklaşmasına ve eğitimden kopmasına sebebiyet verebilmektedir. Bu nedenle, okul idarecilerinin Roman topluluğunun sosyodemografik özellikleri hakkında farkındalık kazanmaları, hizmet içi eğitimle kültürel yetkin yaklaşımı benimsemeleri ve eğitimde fırsat eşitliğini sağlamak için çaba göstermeleri önemlidir. Okul iklimindeki olumlu hava Roman çocukların öğretmenlerini rol model almalarını sağlayabilecektir. Bununla birlikte okul sosyal hizmeti biriminin de iş birliğiyle okullarda çokkültürlü ortamın sağlanması ve korunabilmesine yönelik çalışmalar başlatılabilir. Öte yandan Roman ve Roman olmayan çocukların birlikte barış ortamı içerisinde kaynaştırılması, kimlik gelişimlerinin desteklenmesi adına Gençlik ve Spor İl Müdürlüklerince spor turnuvaları düzenlenebilir, İl Milli Eğitim Müdürlüğü ve yerel yönetimlerin iş birliğiyle kültür gezileri planlanabilir. Tüm bu sosyal faaliyetlerin ve destek programlarının oluşturulması, çocukların okula aidiyet duygusunu artırabilir ve eğitime katılımlarını teşvik edebilir. Bunun dışında Romanların yoğun yaşadıkları

mahalleler sosyal donatı bakımından zenginleştirilerek çocuk ve gençlerin boş vakitlerini sağlıklı bir şekilde değerlendirmelerine olanak sağlanabilir.

Roman topluluklarında, aileden kaynaklı sorunlar çocukların gelişimini olumsuz etkileyen temel faktörler arasında yer alır. Yetersiz ebeveynlik becerileri, ilgisiz anne baba tutumu, aile denetiminin eksikliği çocukların sağlıklı bir şekilde büyümelerini, olumlu davranış modellerini öğrenmelerini engellemekte ve çocukların sınırları tanımalarını, riskli davranışlardan kaçınmalarını zorlaştırabilmektedir. Yaşanan ekonomik zorluklar, çocukların erken yaşta iş hayatına girmelerine, erken yaşta evliliğe dolayısıyla eğitimden kopmalarına neden olmaktadır. Ayrıca, ailede cezaevinde olan ebeveynlerin varlığı, çocukların eğitime katılımını olumsuz etkileyebilmektedir. Bazı Roman ailelerin alkol tüketimini normalleştirilmesi ve çocuklarına küçük yaşta alkol kullandırmaları ciddi bir istismar sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Taranan yayınlardan elde edilen bu sonuçlara bütünüyle bakıldığında anne babaların ebeveynlik bilgi ve becerilerinin yetersiz olduğu, çocuklarla sağlıklı iletişim kuramadıkları, duygusal ve sosyal gelişimlerini olumsuz etkileyebildikleri anlaşılmaktadır. Ebeveynlerin erken yaşta evlenme, çocuk yaşta işe başlama, eğitimden kopma gibi bizzat deneyimledikleri sorunları çocuklarının da yaşayabileceğine dair tutumlarının değiştirilmesi gerektiği açıktır. Bu sorunların çözümü için, Aile Sosyal Destek Programı kapsamında aile bazlı çalışmaların planlanması gerekmektedir. Bu bağlamda her aileye bir sosyal hizmet uzmanı tanımlanması şeklinde bir uygulama ile aile üyelerine özel bireysel görüşme, aile görüşmeleri gerçekleştirilebilir. Bu görüşmelerin içeriğinde çocuk yetiştirme, çocukların duygusal ihtiyaçlarının karşılanması, aile içi iletişim, eğitime dair bakış, ebeveynlik becerileri, çocuk ruh sağlığı, ebeveyn tutumları, alkol ve madde kullanımıyla mücadele, sağlık okuryazarlığı gibi temel konularda eğitimler planlanabilir. Bu tip eğitimlerin Romanların yaşadıkları mahallelerde verilebilmesi için üniversitelerin sosyal hizmet, psikoloji, çocuk gelişimi gibi ilgili bölümlerinden destek alınabilir. Yeşilay danışmanlık merkezi temsilcilerinin bölgedeki okullarda koruyucu önleyici çalışmalar yürütmesi sağlanabilir. Roman topluluklarının sağlık okuryazarlığını geliştirmeye dönük İl Sağlık Müdürlüğüne bilinçlendirme çalışmalarının planlanması yanında gezici sağlık istasyonlarının kurulması faydalı olacaktır. Erken yaşta evlilik, çocuk işçiliği gibi uygulamaların önüne geçmede yasal yaptırımların uygulanması gözden geçirilmelidir. Bu tip sosyal hizmet uygulamalarının yaygınlaştırılması aile ve topluluk odaklı mesleki çalışmalara ağırlık verilmesi ise aileden kaynaklı sorunlar bir nebze aşılabilecektir.

Çoğu zaman kent merkezinden uzakta olan Roman mahallelerinde altyapı, sağlık, barınma, ulaşım, sosyal donatı gibi yerel hizmetlerden istendik düzeyde yararlanılamamaktadır. Yerel yönetimlerin bu bölgelerde altyapı, sanitasyon, temizlik hizmetlerini arttırması; halkın kentsel alanlara ve diğer kamusal hizmetlere erişimini kolaylaştıracak şekilde ulaşım olanaklarını iyileştirmesi, çocuk ve gençler için olduğu kadar yetişkinler için de sosyal donatıları inşa etmesi gerekmektedir. Getirilen tüm bu önerilerin hayata geçirilebilmesinde Roman topluluklarının temsilcilerinin yanında her türlü sektörün sorumluluk üstlenmesi ve bunlar arasında iş birliği ve koordinasyonun artırılması gerektiği açıktır. Böylelikle Roman topluluklarının sosyal sorunlarının çözümü noktasında ilerleme kaydedilebilecektir.

KAYNAKÇA

- AÇIKALIN, N., ve SEVER, H. (2023). Unwanted short-term guests of school: Romani children's access to education the case of mersin, Turkey. *Journal of Applied And Theoretical Social Sciences*. <https://doi.org/10.37241/jatss.2023.86>.
- AKGÜL, İ. (2021b). Hoşgörü ve ayrımcılık sarkacında Türkiye'de roman algısı: Çanakkale örneği. *Liberal Düşünce Dergisi*, 26(102), 133-155.
- AKGÜL, İ. F. (2021a). Roman kadını gözüyle erkeklik: İzmir örneği. *Yıldız Social Science Review*, 7(1), 75-89.
- ALPAR, B. I. (2023). Türkiye'de roman vatandaşlara yönelik sosyal içerme çabalarının son yirmi yılı: mevzuat, politika ve uygulamalar, *Sosyal Politikalarda AK Partili Yıllar* (içinde), Ed. Faruk Taşcı, Ankara.
- AŞKIN, U. (2017). Çingene/Roman toplumunun sosyo-ekonomik durum beklentileri: İzmir ilinde bir araştırma. *Kesit Akademi Dergisi*, 3(10), 208-245.
- AYDIN, M., ve AYDIN-AVCI, İ. (2023). Dezavantajlı Roman kadınların servikal kanser taramalarına katılımını engelleyen faktörler: kalitatif analiz. *BAUN Health Sci J*, 12(1): 177-184.
- BOZDOĞAN-YEŞİLOT, S., ve İNEL-MANAV, A. (2021). The sleep quality of roman and non-roman older people: A comparative study. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 15(3), 443-450.
- BÜYÜKTAŞKAPU-SOYDAN, S., ALAKOÇ-PİRPİR, D. ve ACAR, Ş. (2021). Roman ve Roman olmayan annelerin ebeveynlik stilleri ile çocukların saldırganlık davranışları arasındaki ilişki. *KTO Karatay Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2(2), 15-36.

- CERİT, Ç. ve PORSUK, Ö. A. (2020). Roman çocukları ve okula devamsızlıkları: Kırklareli’de bir okul örneği. *Humanistic Perspektive Dergisi*, 2(3), 283-295.
- ÇAHA, Ö. ve ALTINKOZ, O. (2021). Roman topluluklarında evlilik pratikleri. *Yıldız Social Science Review*, 7(1), 58-74.
- ÇAY, H., ve TOPKAYA, Ö. (2023). Çanakkale İlinde Yaşayan Romanların Sosyo Ekonomik Sorunları Üzerine Nitel Bir Araştırma. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 21(48), 220-247.
- ÇELİK, K. ve YÜCE-TAR, Y. (2016). Samsun’da evlere temizliğe giden Roman kadınlar: Enformel sektörde çalışmanın yükü neden hafif. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 1(48), 59-86.
- DİRİMEŞE, E. (2022). Avrupa Birliği toplumsal cinsiyet politikaları ve Türkiye’de Roman kadınların durumu: Zonguldak örneği. *Trakya Üniversitesi Roman Dili ve Kültürü Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 1-19.
- ERDOĞAN, Z., KURCER, A. M., KURTTUNCU, M. ve Yıldız, H. (2018). Zonguldak’ta yaşayan Romanların sağlıkla ilişkili yaşam kalitesi ve kronik hastalık durum. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi*, 5(2), 210-216.
- ERHALİM-GÜMÜŞ, B. ve ÇELİK, F. (2021). İzmir’de kadın olmak: Sosyal dışlanma, yoksulluk ve yoksulluk ile müzakere anlatıları. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(42), 5878-5906.
- ERHALİM-GÜMÜŞ, B. ve ÇELİK, F. (2022). Türkiye’de son dönem sağlık politikaları ve dezavantajlı gruplar: İzmir’de roman kadınların sağlık hizmetlerine erişimi ve kullanımı üzerine bir analiz. *Paradoks Ekonomi Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 18(1), 32-62.
- FAZLA, S., ORUÇ, İ. ve GEZGİN, M. D. (2021). Çalışma hayatında ötekileştirilmeye ilişkin Roman kadınların görüşleri: Nitel bir çalışma. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 11(21), 1-20.
- GRANT, M. J. ve BOOTH, A. (2009). A typology of reviews: an analysis of 14 review types and associated methodologies. *Health Information ve Libraries Journal*, 26, 91-108.
- GÜÇ- ÇINAR, E. ve KARA, Z. H. (2021). SED yardımı mı mahkûm parası mı? Eşleri cezaevinde olan Roman kadınlar üzerinde nitel bir araştırma. *Sosyal Sağlık Dergisi*, 1(1), 45-62.
- GÜLER, M. ve PARLIYAN, M. B. (2020). Roman toplumunun kentlileş(e)memesi kapsamında suç ve kent ilişkisi. *Kent ve Çevre Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 40-73.

- KIZILKAYA, M. (2021). Roman kadınlar gözünden “kadın olmak”: nitel bir araştırma. *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*, (22), 31-57.
- KOÇAK, E., ve ALKAYA, B. (2021). Evaluation of the oral dental health status of the Romani community in Turkey. *Cukurova Medical Journal*, 46(3), 1222-1229.
- KÖMÜRCÜ, İ. (2022). Roman müzisyenlerin gözüyle Türkiye’de yaşayan Romanların sosyal içerme süreçlerinde müziğin rolü. *Art Vision Dergisi*, 28(48), 1-11.
- KUMCAĞIZ, H., ÖZCAN, Ö. ve ŞAHİN, C. (2018). Roman çocukların okul devamsızlığına ilişkin öğrenci, öğretmen, veli görüşleri ve çözüm önerileri. *Okul Psikolojik Danışmanlığı Dergisi*, 1(1), 54-85.
- MERCAN-UZUN, E., ve BÜTÜN, E. (2015). Roman Çocukların Okula Devamsızlık Nedenleri ve Bu Durumun Çocuklar Üzerindeki Etkileri. *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal*. 315-328.
- MERCAN-UZUN, E., BÜTÜN- KAR, E. ve ÖZDEMİR, Y. (2023). Türkiye’de Roman çocukların uzaktan eğitim sürecinden faydalanma durumları. *Trakya Eğitim Dergisi*, 13 (3), 1673-1688.
- ÖZMEN, N., ŞENCAN, F. ve BEKİ, A. (2023). Roman normları açısından kadın ve ergen bireylerde alkol kullanımı. *Sosyal Bilimler EKEV Akademi Dergisi*. 95, 225-237.
- SARITAŞ, S. ve ÇOBAN, U. (2022). Roman çocuklarının eğitimlerinin sürdürülebilirliği üzerine: Balıkesir İli örneği. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi* 6(2), 128-142.
- ŞANLI, B. ve FURTANA, S. (2023). Perspectives of Roma women on gender equality: A qualitative study in Mersin, *OPUS- Journal of Society*, 20(55), 637-648.
- TAYLAN, H. H., ve BARIŞ, İ. (2023). Medyada romanlara yönelik kalıpyargı ve önyargıların sunumu. *Roman Dili ve Kültürü Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 4(1), 89-100.
- UŞTUK, O. (2021). Roman kimliğinin çatışmalı inşası: “Fotokopi Romanlık” karşısında otantik Romanlık. *Folklor/ Edebiyat Dergisi*, 27(105), 151-165.
- YAŞAR, E., ve ŞAŞMAN-KAYLI, D. (2021). Roman Kültüründe Evlilik Olgusu Üzerine Nitel Bir Çalışma. *Sosyoloji Dergisi*, (41-42), 25-51.
- YILDIRIM, M., MURAT, D., ve Aca, Z. (2015). Perceived Ethnic Discrimination Experiences of Romani Women in Turkey, *Afyon Kocatepe University Journal of Social Sciences* (2), 29-47. <https://doi.org/10.5578/JSS.9465>.

YILMAZ-SERT, N. ve TURHAN, B. Ş. (2019). Türkiye’de Romanlara yöneltilen nefret söyleminin Romanlar tarafından algılanma biçimi: Roman üniversite öğrencileri üzerine nitel bir çalışma. *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*. 17(3), 536-559.

YÖRÜR, N. (2022). Roman mahallesinde kentsel yoksulluk ve yoksunluk: İzmir-Ege Mahallesi (Kuruçay) örneği. *EKSEN Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 3(1), 58-72.

https://www.aile.gov.tr/media/127013/yeni-roman-strateji-belgesi-20221222_v19.pdf

<https://www.unesco.org.tr/Pages/108/219/S%C3%BCrd%C3%BCr%C3%BClebilir-Kalk%C4%B1ma-2030-Hedefleri-%C4%B0htisas-Komitesi>

ETİK: Bu makale, araştırma ve yayın etiğine uygun olarak hazırlanmıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI VE FİNANSAL KATKI BEYANI: Çalışmamın tarafsızlığı ile ilgili bilinmesi gereken bir mali katkı veya diğer çıkar çatışma ihtimali (potansiyeli) ve ilişki alanı yoktur.